

A pátriárkák Moszkvája

Lev Lebegyev:
*Moszkva patriarsaja*¹
 Moszkva, Vccsc, 1995. 365 old.

Lev Lebegyev, az ismert és elismert kortárs tudós-kutató, saját munkáját a könyv előszavában tanulmánykötetnek, tanulmánygyűjteménynek nevezi, a választott cikkek azonban tematikus egységet alkotnak, összetartoznak, hiszen valamennyi – jóllehet más-más megközelítésben – a 17. század orosz történelmét, kultúráját, gondolkodását vizsgálja.

A kötet egyes fejezetei (tanulmányai) témájukat tekintve igen szerteágazó és izgalmas kutatói tevékenység eredményeképpen születtek. Találunk közöttük egyháztörténeti vázlatot éppúgy mint forráselemzést vagy a középkori orosz városépítészet és teológia kapcsolatát vizsgáló eszmefuttatást. A kötet fejezetei a következők:

1. Tíz moszkvai pátriárka

1586-ban Moszkvába érkezik Joachim antióchiai pátriárka. Látogatásának célja elsősorban a segítségkérés. A négy azidótájt létező ortodox patriarkátus (konstantinápolyi, alexandriai, antióchiai, jeruzsálemi) ugyanis az oszmán birodalom által meghódított területeken helyezkedett el, s ezért egyházi eljáróik gyakran fordultak segítségért Moszkvához mint a kor egyedüli független és erős ortodox államához. Hasonló céllal érkezett 1588 nyarán az egyetemes ortodox egyház feje, Jeremiás jeruzsálemi pátriárka is, aki hosszas tárgyalások után 1589. január 26-án a moszkvai Uspenszkij székesegyházban ünnepélyes keretek között felszentelte Jóbót, az első orosz pátriárkát legitimálva ezzel magát az orosz patriarkátus intézményét is. Az orosz egyház patriarkátusá emelése a már több mint fél évszázada érlelődő „Moszkva-har-

madik Róma” elmélet közvetlen következményeként értelmezhető.

Lebegyev első tanulmányában azt vizsgálja, hogyan sikerült az első orosz pátriárkának (Jób 1589–1605, Hermogen 1606–1612, Filaret 1619–1633, Joaszaf 1634–1640, Jozsif 1642–1652, Nyikon 1652–1658, Joaszaf II. 1667–1672, Pitirim 1673, Joachim 1674–1690, Hadrián 1690–1700) megtalálni az egyensúlyt a mindenkori orosz cár egyeduralkodói törekvései és az Egyház függetlensége, valamint az Egyház egyetemes missziója és nemzeti jellege között.

2. Nyikon pátriárka

A könyv kétségkívül legérdekesebb és legeredetibb tanulmánya a Nyikon pátriárka életével és életművével foglalkozó rész. Mind terjedelmében, mind tartalmát tekintve nagyszabású vállalkozás, melyben Lebegyev kísérletet tesz Nyikon életének, szellemi és építészeti örökségének átfogó rendszerben (a személyiség felől megközelítve) való értelmezésére. Célját már rövid bevezetőjében elárulja: olyan történelmi interpretációt szeretne adni, melyben helyet kap(hat)nak a tudományos elemzésekben eddig elhanyagolt vagy egyszerűen mellőzött szempontok is. Tanulmánya tulajdonképpen a szakirodalomban – véleménye szerint jogtalanul – egyeduralkodó negatív, sok esetben egyenesen averzív megítélést szeretné feloldani, illetve cáfolni. Az általa érvényesítendő szempont deklarációja azonban korántsem öncél vagy sablon, mely megmásíthatatlanul kijelölné az egész későbbi interpretáció irányát, egyszerűen csak munkahipotézis, mely az egysíkú elemzés helyett alaposra, körültekintésre ösztönöz.

Az értelmezés alapvetően két egymással párhuzamosan futó irányban folyik: Lebegyev elsősorban Nyikont az embert, a szerzetest, másrészt Nyikont Moszkva és egész Oroszország pátriárkáját vizsgálja és tárja olvasói elé abban a meggyőződésben, hogy Nyikon tetteit is – mint minden halandó tetteit általában – magából az emberből kiindulva, a személyiségében végbemennő vál-

¹ A könyv címének (azonos a recenzió címével) fordítása, valamint a továbbiakban előforduló terminusok magyar megfelelői is tölem származnak – B. R.

tozásokat figyelembe véve kell és szabad értékelni.

Formailag a tanulmány a 'zsytijje' műfajához közelít: a szerző – a szentek életrajzíróihoz hasonlóan – az emberi szentség indoklásához elengedhetetlennek tartja a gyermekkori, ifjúkori meghatározó élmények ismertetését, valamint az időbeliség betartását, mert ez segíthet az olvasónak átlátni, hogy az adott történelmi situációban milyen hatások, csemények, vélemények stb. voltak hatással Nyikon döntéseire. Nyikon istenfélt és szigorú szerzetesi életvezetése (élete végéig egy szkiti szigorú rendtartása szerint élt) Lebegyev számára bizonyítékul szolgál arra a szakirodalomban elterjedt vélemény hamisságára, miszerint Nyikon arrogáns, durva, önkényeskedő és féltelenül gőgös ember lett volna. Lebegyev szerint Nyikon tiszta, romlatlan vallásossága és odaadó emberi szeretete egyértelműen kiolvasható a ránk maradt forrásokból, a szakirodalom azonban – ki tudja miért – nem hajlandó tudomást venni ezekről. A tudósok számára például elfogadott vélemény Nyikont minden emberi érzéstől mentes despotaként értékelni, holott több feljegyzésből kiderül, hogy Nyikon mind egyszerű szerzetesként, mind egyházi méltóságként igen érzékenyen reagált az egyszerű emberek problémáira, melyekkel felkeresték. Szerzetesként (még száműzetésében, betegen és kimerülten is) elengedhetetlennek tartotta az állandóan végzett fizikai munkát, legjobban a társaiért végezhető, önzetlen, segítő munkákat kedvelte (halászat, építkezés stb.).

Lebegyev szerint pusztán kitaláció az is, miszerint Nyikon a hatalmához görcsösen ragaszkodó, hirtelen haragút, elviselhetetlenül goromba ember lett volna. E vélemény cáfolatául megemlíti például azt a tagadhatatlan, de mindenki által „elfelejtett” tényt, miszerint Nyikon csak hosszas rábeszélésre vállalta el a pátriárkai méltóságot, s akkor is csak bizonyos feltételek mellett. E feltételek egyike úgy hangzott, hogy három év letelte után (a hármas szám nem csak nyilvánvaló teológiai értelmezhetősége miatt volt fontos számára – szinte minden egyházi megbízatása három vagy a hármas szám többszöröseivel kifejezhető évig tartott) megváltik „hivatalától”, következésképp a hatalomba gör-

csösen kapaszkodó Nyikon alakja – Lebegyev szerint – alaptalan túlzás, nem felel meg a valóságnak. A másik feltétel a cár és nyczetének esküje, melyben kötelezték magukat az evangéliumi hagyomány szerinti életre. Az eskü aktuosa akár próféciaként is értelmezhető, hiszen Nyikon veszte éppen a cárral való szoros baráti viszonyának megromlása volt. Nyikon hite szerint – írja Lebegyev – a cár és pátriárka, illetve Állam és Egyház békés együttélésének egyedül lehetséges alapja a keresztény felebaráti szeretet. Amint azonban a cár megszegte esküjét és Nyikonban (azaz az Egyházban) nem a felebarátját és szövetségését, hanem hatalmi vetélytársát látva egyeduralomra tört mind az állami, mind az egyházi ügyek ellenőrzését követelve, Nyikon az egyedüli lehetőséggel élve elhagyta Moszkvát (pátriárkai méltóságától nem vált meg – ezt csak zsinati határozattal, egy új pátriárka megválasztásával tehetné volna –, bizonyítja ezt az a tény is, hogy magával vitte minden hatalmi jelvényét). A távozás volt számára az egyetlen út – állítja a szerző, egyedül így adhatta a cár tudtára, hogy az alárendelt, névleges Egyház egy keresztény állam számára nem járható út. Nem önkényesen távozott, mint ahogy ezt később a vádiratban olvashatjuk, nem a kismizett ember gögje kényszerítette a főváros elhagyására, egyszerűen a megváltozott körülmények között (a szeretetnélküli hatalomvágy légkörében) lehetetlennek érezte, hogy az Egyház eleget tegyen Istentől rendelt hivatalának, s mint az Egyházért (nem csak az orosz, hanem az egyetemes ortodoxiáért) felelősséggel tartozó pátriárka nem hagyhatta, hogy az Egyház elnyomásával végleg megszűnjön Oroszországban a krisztusi hagyomány képviselése.

Lebegyev nem kevesebbet állít, mint hogy maga az egyházszakadás sem valamiféle „politikai” nézeteltérés vagy „teológiai” vita eredménye, hanem az egyik legegyszerűbb (és legősibb) emberi érzés, az emberi büszkeség, illetve az abból eredő irigység logikus következménye. Nyikon pátriárkává szentelése után szakított az ún. „hithűséget oltalmazók körével” („revnyityeli blagocsesztijja” – tagjai: protoierei Neronov, Avvakum, Lázár, Danyil stb.), s tőlük is megkövetelte az

egyetlen szabad ortodox pátriárkának kijáró tiszteletet. Lebegyev szerint a korábban megszokott hatalom és befolyás megszűnése által kiváltott düh és sértődöttség volt tehát a megállíthatatlan folyamatot elindító alapérzés, melyet „orosz egyházszakadás”-ként emlegetünk, s mely az évszázadok folyamán oly beláthatatlan következményekkel járt nemcsak az orosz Egyház, hanem egész Oroszország számára.

Gyakran olvashatjuk a történelmi tanulmányokban – írja Lebegyev –, hogy Nyikon hatalmával visszaélve saját személyes sérelmeit torolta meg szakadár ellenfelein. Sok szerző megjegyzi azt is, hogy az egyházi szertartások reformja sehol sem járt olyan véres következményekkel, mint Nyikon idejében (lásd Pjotr Mohila kijevi metropolita [1633–1647], sőt Nyikon elődei), következésképp mindezért a pátriárka a felelős. Az ilyen vélemények nem hajlandók tudomást venni arról a nyilvánvaló tényről, hogy Nyikon, bár tisztában volt azzal, hogy a szertartások kijavítása során felmerült változtatások egyike sem releváns dogmatikai kérdés csupán olyan, az ortodoxia alapjaihoz képest „másodrendű” kérdéseket érint mint a keresztvétel módja vagy Jézus nevének helyesírása stb., mégis egyetlen döntést sem hozott zsinati határozat nélkül (az ortodoxia felfogása szerint ugyanis az egyes ember gyarló és tévedhet, egyedül a Szent Lélek vezetése alatt álló egyházi zsinat lehet tévedhetetlen).

A tanulmány hátralevő részében Lebegyev – mintha csak Nyikon életrajzírója lenne – részletesen leírja (és elemzi) a pátriárka ellen indított rágalomhadjáratot, a cárhoz intézett panaszáradatot, melyek – mint ezt a szerző szövegszerűen kimutatja – nagyon gyakran egyszerűen hamis vádak, személyes mocskolódásokat tartalmaznak. Igen tanulságos például az „hithitűséget oltalmazók körének” első, Alekszej cárhoz intézett levele, mely a pátriárka személye elleni kirohanásokon túl egyetlen „hivatalos” kifogást sem tartalmaz, a szertartásrend revíziója meg sincs benne említve! Nyikon a vitathatóan legitim zsinat előtt (a zsinaton elnöklő két pátriárkát távollétükben megfosztották címűktől, de erről „elfelejtették” értesíteni a cárt) alázatosan viselkedik nem vádaskodik, egy-

kedvűen szemléli, amint egykori barátja, a cár megtagadja kettejük kölcsönös szeretetére épült barátságát és Nyikon szavait kiforgatva ellene hangolja a zsinati atyákat. A nép azonban nem vett tudomást a zsinat határozatáról és szentként tisztelte, haláláig pátriárkaként szerette Nyikont. A szentekhez hasonlóan – írja Lebegyev – Nyikon is részesült a gyógyítás isteni kegyelmében, s halála után a sírjánál imádkozó emberek között számos csodát jegyeztek fel.

Mint láttuk, Lebegyev Nyikon döntéscinnek elsősorban a személyes indokait tárta fel, természetesen nem hagyhatta figyelmen kívül az írásos források tényadatait sem. Számos olyan „hiányosságra” hívta fel a figyelmet, melyek vagy elkerültek a kutatók figyelmét vagy a sztereotíp beidegződések miatt értelmezhetetlenekké váltak. Ilyen „nyitott problémának”, a „hagyományos” értelmezés keretein belül megfelfejthetetlen titoknak nevezi Lebegyev az „Új Jeruzsálem” problematikáját is. Véleménye szerint Nyikon építészeti öröksége, de legfőképpen a Moszkva környékén felépült „Új Jeruzsálem” kolostor ötlete, tervezése és felépítése, melyre a pátriárka oly sok időt és energiát áldozott, kizárólag Nyikon teológiai gondolkodásmódja alapján érthető meg. Nyikon ízig-vérig középkori ember, ízig-vérig orosz, mégpedig orosz szerzetes. A kolostor egyes helyeinek, templomainak, alaprajzának stb. szimbolikus értelmezése nélkül a vállalkozás valóban nem más, mint egy halandó ember megalomániájának emléke.

Lebegyev könyvét nem a Nyikon történelmi alakjáról írt elemzések helyett, hanem azok kiegészítéseként írta, az „Új Jeruzsálem” esetében azonban csak a teológiai megközelítést tartja célravezetőnek. A „pátriárkák Moszkvájá”-nak harmadik fejezete egyfajta történelmi kismonográfia, melyben a szerző egy szent ember, egy szent főpap életét vázolja fel, s egyúttal tudományosan érvel, védelmezi véleményét a szakirodalmi többséggel szemben.

3. A 17. század Moszkvája alppoi Pál archimandrita szemével

A kötet következő fejezete tulajdonképpen forráselemzés. 1654-ben Moszkvába érkezett Makarj antióchiai pátriárka. Kíséret-

ben ott találjuk fiát, Pált is, aki archidiakónusként szolgált. Az ő feljegyzéseit, „Utazását” dolgozza fel és elemzi ez a fejezet. Előszavában Lebegyev megjegyzi, hogy maga a mű nem ismeretlen a szakirodalomban, azonban részletes elemzése eddig még nem készült el. Lebegyev történelmi értelemben páratlan és felbecsülhetetlen értékűnek nevezi a művet, mert szerzője nem csak a puszta tényközlésre szorítkozik, hanem igen éles szemű és kritikus, ugyanakkor érdeklődő utazónak bizonyul. Lebegyev véleményének alátámasztására sokszor hívja segítségül Pál feljegyzéseit a Nyikon pátriárkáról szóló fejezetben is.

4. Az orosz föld teológiája

A gyűjtemény utolsó tanulmánya kissé „kilóg a sorból”, szorosán véve nem csak az orosz 17. századdal foglalkozik. Ez az írás egy rövid, de a maga nemében igen érdekes traktátus, melynek rövidített, átdolgozott változata helyet kapott már a Nyikon pátriárkáról szóló részben is (ez is mutatja a szerzőnek a téma iránt újra meg újra megnyilvánuló érdeklődését). Lebegyev e pár oldalon azt vizsgálja, vajon milyen mértékben feleltethető meg egymásnak az évszázados ortodox teológia és a középkori orosz városépítészlet. A tanulmány természetesen – a vizsgált terület terjedelméből kifolyólag – nem nyújthat kimerítő elemzést, a szerző inkább csak egy-egy érdekesebb probléma, szimbó-

lum előfordulását, megjelenését, hatását kutatja, mégis számos érdekes és tanulságos megállapítást tesz olyan a középkori városépítészletet alapvetően meghatározó teológiai szimbólumokról, mint a kör, félkör, a kereszt vagy a sziget stb.

A pátriárkák Moszkvája igen érdekes és tudományos értelemben magas szintű alkotás. Azon egyre gyakrabban megjelenő cikkek, értekezések, történelmi, egyháztörténeti tanulmányok közé tartozik, melyekben már helyet kap(hat)nak az eddig leírhatatlan tudományos vélemények is. Lebegyev olvasmányos, gördülékeny stílusban megírt, mégis igen komoly kutatómunkára épülő könyve méltán tarthat számot a magyar kutatók, egyetemi hallgatók érdeklődésére is. Véleményével lehet azonosulni, illetve lehet azt tagadni, de a szerző szakmai erényei, felkészültsége vitathatatlan. Véleményem szerint álláspontját korrekten, tudományos megalapozottsággal, bizonyítékokkal alátámasztva fejt ki és védelmezi. Elemzésében nem akarja azt az egydülű helyes és elfogadható interpretációként feltüntetni, akkurátusan megvizsgálja a problematikus kérdéseket, megoldást javasol, helyet ad a későbbi vitáknak, eszmecsereknak is. Tanulmányait minden orosz kultúra és történelem iránt érdeklődő szakember figyelmébe ajánlom.

Bilku Roland

Számunk szerzői

BILKU ROLAND	<i>Szeged, JATE, tudományos ösztöndíjas</i>
CIPIN, VLAGYISZLAV	<i>Moszkva, egyháztörténész</i>
FERINCZ ISTVÁN	<i>Szeged, JATE, szlavista</i>
FILIPPOV SZERGEJ	<i>Budapest, ELTE, történész</i>
IMRÉNYI TIBOR	<i>Szeged, teológus</i>
KRÍZA ÁGNES	<i>Budapest, ELTE, egyetemi hallgató</i>
LEPAHIN VALERIJ	<i>Szeged, JATE, szlavista</i>
NAGY ERZSÉBET	<i>Szeged, JGYTF, szlavista</i>
SASHALMI ENDRE	<i>Pécs, JPTE, történész</i>
SELÁF LEVENTE	<i>Szeged, JATE, egyetemi hallgató</i>
SISÁK GÁBOR	<i>Budapest, történész</i>
SKUBISZEWSKI, PIOTR	<i>művészettörténész</i>

A fordításokat BILKU ROLAND, HORVÁTH D. TAMÁS, KOROMPAI ESZTER, MURAI TERÉZ, NOVÁK GYÖRGY, SELÁF LEVENTE és SISÁK GÁBOR készítették.

Beérkezett könyvek

Szegedtől a GULAG-ig. Schwarcz Sándor visszaemlékezése. Sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: A. SAJTI ENIKŐ. Szeged, 1997. 127. l.
ISBN 963 482 230 4

TIBOR SCHÄFER: *Untersuchungen zur Gesellschaft des Hunnenreiches auf kulturantropologischer Grundlage.* Hamburg, Verlag dr. Kovac, 1996. 341. l.
ISBN 3-86064-631-1

GOTTFRIED SCHRAMM: *Korai román történelem. Nyolc tézis a délkelet-európai latin kontinuitás helyének meghatározásához.* (Disputa Könyvek.) Debrecen, Csokonai Kiadó, 1997. 107. l. + melléklet.
ISBN 963 260 105 X

Ö. KOVÁCS JÓZSEF: *Zsidók a Duna-Tisza közén. Társadalomtörténeti esettanulmányok, XVIII-XIX. század.* (Kecskeméti Füzetek 6.) Kecskemét, Kecskeméti Lapok Kft és Kecskeméti Monográfia Szerkesztősége, 1996. 291. l.
ISBN 963 7813 12 8

A hétköznapok historikuma. Szerkesztette: Dusnoki-Draskovich József és Erdész Ádám. (Körösök vidéke 5.) Gyula, Békés Megyei Levéltár, 1997. 260. l.

A. SAJTI ENIKŐ: *Kényszerpályán. Magyarok Jugoszláviában, 1918-1941.* Szeged, Hispánia Kiadó, 1997. 132. l.

ERDÉSZ ÁDÁM: *Kner Erzsébet.* (A Kner Nyomdaipari Múzeum 29. sz. füzetek) Gyomaendrőd, 1997.

Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. 8. évf., 1996. 1-2. szám.; 3-4. szám

Pompeji. VIII. évf., 1997. 2-3. szám

CONTENTS

Essays

FILIPPOV, SERGEY The place of the schism in Russia in 17 th century Russian history	5
IMRÉNYI, TIBOR The theory of „Moscow as third Rome” in the mirror of Orthodox ecclesiology and canon law	35
SASHALMI, ENDRE Autocracy, absolutism, divine right: chief characteristics and typology of the 16-17 th -century power ideology in Moscow	48
FERINCZ, ISTVÁN Moisej Ugrin and Ephrem – saints of the Orthodox Church	67
LEPAHIN, VALERIY Georgiy Ugrin, or Hungarian George – a saint hardly known	72
KRÍZA, ÁGNES Worldly riches, spiritual poverty. The Solovetskiy monastery during the disputes over the monastic property in Russia	79
NAGY, ERZSÉBET The human ideal in Russia in the High Middle Ages	96

Recollection

Chapters from The History of the Russian Orthodox Church

IMRÉNYI, TIBOR The forgotten East	104
TSIPIN, VLADISLAV The History of the Russian Orthodox Church (extracts)	107

Workshop

The Russian Church and the Russian state. <i>Conversation with Valeriy Lepahin</i> (SERGEY TÓTH)	127
--	-----

Theory and Method

- SOLOVEV, VLADIMIR
Byzantinism and Russian Orthodoxy. Ethnicity in the Church.
(Published and commentary by GÁBOR SISÁK) 145

Documents

- Stoglav. Chapters from the collection of the decisions of the Russian
Orthodox Church Synod in 1551. (Published by VALERIY LEPAHIN) 158

Beyond the Borders

- A work of art is the meeting point of spiritual and artistic tendencies
Interview with Polish art historian Piotr Skubiszewski (LEVENTE SELÁF) 165
- The bibliography of Piotr Skubiszewski 168
- SKUBISZEWSKI, PIOTR
The title „King of Glory” 172

Reviews

- Moscow of the Patriarchs
(*Lev Lebegyev: Moszkva patriarsaja. Moszkva, Vecse, 1995.*)
ROLAND BILKU 200
- Our Authors* 204
- Books received* 205

Az AETAS történettudományi folyóirat. Megjelenik évente négy alkalommal. Kiadója az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület. A lap főként történeti tárgyú tanulmányokat, forrásokat, kritikákat, ismertetéseket, interjúkat közöl, de szívesen fogad írásokat a társadalomtudományok más ágaiból is.

* * *

Az AETAS megjelenését döntően alapítványi támogatás teszi lehetővé. Az AETAS több vagy akár egy száma is megrendelhető a szerkesztőség címén. A folyóirat előfizetési díja egy évre 880 Ft. A lap ára egy szám megrendelése esetén 220 Ft+postaköltség, könyvesboltban 270 Ft.

* * *

Az AETAS-t a szerkesztőség terjeszti. A lap megvásárolható:

Budapest: Magiszter Könyvesbolt, V. ker., Városház u. 1.; Balassi Könyvesbolt, II. ker., Margit utca 1–3.; Eötvös Könyvesbolt, V. ker., Kecskeméti u. 2.; Litea Kft., I. ker., Budavár, Hess A. tér 4.; Írók Boltja, Parnasszus Kft., Andrásy út 45.; Atlantisz Könyvesbolt, V. ker., Váci utca.

Szeged: Katedrális Bt.: Sík Sándor Könyvesbolt, Oskola u. 27., Könyv- és Jegyzetbolt, Dugonics tér 12.; Móra Könyvesbolt, Kárász u. 5.; Egyetemi Könyvtár, Egyetem u. 2.; JGYTF Kiadó Jegyzetbolt, Boldogasszony sgt. 6.; Tolkien Könyvesbolt, Kossuth L. sgt. 1.

Debrecen: Egyetemi könyvtár, KLTE f épület fsz. Egyetem tér 1.

Miskolc: Két Könyvészt. Kft., Miskolc-Egyetemváros.

Pécs: Szövegbolt, Ifjúság u. 6.; Egyetemi Könyvesbolt, Mátyás király u.

Székesfehérvár: Jókai u. 4. Könyvkereskedés, Jókai u. 4.

Szombathely: Savaria Könyvesbolt, Mártírok tere 1.

* * *

Kiadja az AETAS Könyv- és Lapkiadó Egyesület
6701 Szeged, Pf. 1179.

Telefon:62/454-000/3297

e-mail:actas@jate.u-szeged.hu

<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/actas/>

Felelős kiadó: Deák Ágnes

A szerkesztőség titkára: Homonnai Sarolta

Olvasószerkesztő: Benkes Réka

Technikai szerkesztő: Lengyel A. Gábor

A borítót tervezte: Szekeres Ferenc

Nyomdai munkálatok: Délmagyarország Könyv-, Lapkiadó
és Nyomdaipari Kft., Szeged.

ISSN 0237-7934

Bolti ár: 270,- Ft

Előfizetőknek: 220,- Ft

Az Egyház szétválása azért ment végbe, mert az egyházi emberek átadták magukat az önhatalmúság és a vetélkedés keresztényellenes szellemének. Miután végbement, ez a szétválás a lehető legnagyobb mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a keresztényellenes mozgalom sikereket érjen el, és ezeket képes legyen megszilárdítani. Amíg a látható Egyház őrizte valóságos egységét, az eretnokségek, bár időről időre kialakultak, a hit egysége következtében vereséget szenvedtek. Bár a pogányság terjedése egyre nagyobb méreteket öltött, de szilárd ellensúlyra talált az általánosan elismert egyházi tekintély erejében. Végezetül a kereszténység erős ellenfele, az iszlám nem lett volna képes ellenállni az összes keresztény egyesült erőfeszítéseinek. Az Egyház egysége nem szüntette meg a keresztényellenes irányzatot a társadalom életében, de lehetőséget adott a folyamatos és megfelelő ellenhatásra a rossz e megnyilvánulásával szemben, míg az Egyház szétválása éppen az Egyház erejét gyengítette, hogy képes legyen ellenhatást kifejteni. A meghasonlott egyházi tekintélynek vagy teljesen le kellett mondania arról, hogy a hatalom birtokában tevékenykedjen, ahogyan Keleten, vagy, ahogyan Nyugaton, tevékenységében a világ erőtlén és szükös elemeihez kellett alkalmazkodnia.

V. Szolovjov munkáját számunk 145. oldalán olvashatják.